Η δωρεάν παιδεία, το φροντιστήριο και οι στρατηγικές επιλογής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση: μια σχέση αμοιβαίας εξάρτησης

Ιωάννης Ε. Πυργιωτάκης

Περιληψη

Στην ανακοίνωση αυτή εξετάζονται τρία θέματα που εκ πρώτης όψεως μπορεί να φαίνονται ανεξάρτητα και ασύνδετα ή ακόμη και αντίθετα μεταξύ τους: η δωρεάν παιδεία, το φροντιστήριο και η στρατηγική (ευρύτερος τρόπος) επιλογής για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Ωστόσο μέσα από την ανάλυση που ακολουθείται προκύπτει ότι τα τρία αυτά θέματα συνδέονται οργανικά μεταξύ τους. Το ένα παρεμβαίνει και επηρεάζει το άλλο ή όσο διατηρείται το ένα δεν είναι εύκολο να εκλείψει το άλλο. Αποδεικνύεται επίσης ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα επειδή ακολουθεί μια κατ' εξοχήν δημοκρατική στρατηγική επιλογής για τις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες γι' αυτό ακριβώς επιτρέπει να αναπτυχθούν τα φροντιστήρια και να κινούνται παράλληλα προς αυτό.

Μέσα από την ανάλυση αυτή καταδεικνύεται ότι βασικός παράγοντας, από τον οποίο καθορίζεται η ύπαρξη ή όχι του φροντιστηρίου είναι η στρατηγική επιλογής που εφαρμόζεται σε κάθε εκπαιδευτικό σύστημα. Επομένως αν δεν αλλάξει αυτός, τότε κάθε προσπάθεια για κατάργηση του φροντιστηρίου αποβαίνει περίπου μάταιη. Αν πάλι προβούμε στην αλλαγή της επιλεκτικής διαδικασίας η λύση αυτή αναμένεται να τελεσφορήσει, πλήττοντας όμως τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Στην περίπτωση αυτή εν ονόματι της οικονομικής ανακούφισης των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων από το οικονομικό βάρος των φροντιστηρίων θα επέλθει στα στρώματα αυτά ένα άλλο πλήγμα οδυνηρότερο του πρώτου: Θα καταστήσει την πρόσβασή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση πολύ δύσκολη και τα ποσοστά πρόσβασης των στρωμάτων αυτών θα μειωθούν δραστικά.

Τα τρία αυτά θέματα, δωρεάν παιδεία, φροντιστήριο και στρατηγικές επιλογής για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση βρίσκονται σε σχέση αλληλεξάρτησης και το ένα τροφοδοτεί ή αποκλείει το άλλο. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι ακριβώς αυτός: Να αναδείξει την εσωτερική συνάφεια που διέπει τα τρία αυτά θέματα και να αποσαφηνίσει τις διόδους μέσα από τις οποίες καλλιεργείται η εκπαιδευτική ανισότητα. Για το σκοπό αυτό είναι απαραίτητο να προβούμε αρχικά στην ανάλυση των εννοιών δωρεάν παιδεία και φροντιστήριο και τον τρόπο με τον οποίο εμφανίστηκαν ιστορικά στην Ελλάδα.

1. Η Δωρεάν παιδεία

Συχνά η δωρεάν παιδεία ως εκπαιδευτικό μεταρρυθμιστικό μέτρο χλευάζεται από μαθητές και γονείς και από πολλούς εμπλεκόμενους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Το νόημα της χλεύης συνίσταται στο γεγονός ότι πληρώνει κανείς σήμερα τόσο πολλά χρήματα στα φροντιστήρια ώσπου να εισαχθεί, αν εισαχθεί, στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, ώστε μοιάζει όντως με ειρωνεία ο ισχυρισμός ότι η παιδεία παρέχεται δωρεάν σήμερα.

Για να κατανοηθεί η σημασία του εκπαιδευτικού μέτρου που κωδικοποιήθηκε ως «δωρεάν παιδεία» για πρώτη φορά στα ελληνικά δεδομένα με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, πρέπει να αναλυθούν οι συνθήκες μέσα στις οποίες εφαρμόστηκε τότε (Κυρίδης Αργ. 2003). Η κατάσταση λοιπόν που επικρατούσε ως τότε ήταν περίπου η εξής (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2001α):

- Για την εγγραφή των μαθητών στο σχολείο, ανεξάρτητα από εκπαιδευτική βαθμίδα έπρεπε να καταβληθεί κάθε χρόνο και για κάθε τάξη η λεγόμενη μαθητική εισφορά, ποσό όχι ασήμαντο για τα δεδομένα της εποχής.
- Τα βιβλία και όλα τα σχολικά είδη αγοράζονταν από τους μαθητές. Από τον κανόνα αυτόν δεν εξαιρούνταν μάλιστα ούτε τα βιβλία του Οργανισμού Σχολικών Εκδόσεων, για τα οποία έπρεπε να πληρωθεί το λεγόμενο «βιβλιόσημο».
- Οι εισαγωγικές εξετάσεις στα Πανεπιστήμια γίνονταν από τα ίδια τα ιδρύματα και ο υποψήφιος όφειλε να μεταβεί στην Αθήνα ή την Θεσσαλονίκη, όπου είχαν την έδρα τους τα μοναδικά ΑΕΙ της χώρας και να λάβει μέρος σε αυτές. Το υψηλό κόστος και ο δισταγμός που προκαλούσε το ταξίδι και η άγνωστη στον αγροτικό πληθυσμό πρωτεύουσα ή συμπρωτεύουσα δρούσαν αποθαρρυντικά για τους μαθητές της επαρχίας που προσέφευγαν αναγκαστικά στις πλησιέστερες Παιδαγωγικές Ακαδημίες.

- Μετά την εισαγωγή του ο νέος φοιτητής για να εγγραφεί στη σχολή εισαγωγής πλήρωνε τέλη εγγραφής και όχι μόνον για το πρώτο αλλά για κάθε έτος.
- Τα κακοτυπωμένα συγγράμματα και οι πρόχειρες πολυγραφημένες σημειώσεις των καθηγητών πληρώνονταν από τους φοιτητές. Μάλιστα σε όλους τους δρόμους γύρω από το Πανεπιστήμιο είχαν στήσει τα ράφια τους οι παλαιοπώλες, όπου πουλούσαν και αγόραζαν συγγράμματα από δεύτερο χέρι. Οι φοιτητές πουλούσαν δηλ. τα συγγράμματα του ενός έτους για να αγοράσουν τα αντίστοιχα του επομένου.
- Εκτός αυτού οι φοιτητές για να έχουν δικαίωμα να προσέλθουν στις εξετάσεις όφειλαν να πληρώσουν εξέταστρα.
- Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους οι απόφοιτοι έπρεπε να πληρώσουν τέλη πτυχίου, ποσό σημαντικό, για να μπορούν να λάβουν το πτυχίο τους και να προσπαθήσουν να εισέλθουν στην αγορά εργασίας.
- Διευκολύνσεις του κράτους, όπως φοιτητικά δάνεια κλπ. ήταν στοιχεία παντελώς άγνωστα.

Για να σχηματίσομε μια αμυδρή εικόνα των δαπανών αυτών, ικανή να θέσει το πρόβλημα στις πραγματικές του διαστάσεις παραθέτομε αυτούσια, κάποια αποσπάσματα από τον ημερήσιο τύπο της εποχής. Προέρχεται από την εφημερίδα «Αυγή» η οποία υψώνει τη διαμαρτυρία της για την αύξηση των εκπαιδευτικών εισφορών που είχε κάνει τότε η Κυβέρνηση. «*Οι μαθηταί των Γυμνασίων και των Εμπορικών Σχολών κατέβαλαν μέχρι σήμερα για εκπαιδευτικά τέλη, εισφορές κλπ. στις μεν τρεις πρώτες τάξεις 208 δρχ. ετησίως, στην τετάρτη τάξιν δρχ. 268 και στις δύο τελευταίες 288. Με την νέα αύξησιν (οι προηγούμενες εισφορές ενοποιούνται σε μία που ονομάζεται «εκπαιδευτική εισφορά») οι μαθηταί των τριών πρώτων τάξεων θα καταβάλουν συνολικά 463 δρχ., των δύο επομένων 643 δρχ. και της τελευταίας τάξεως 683 δρχ. Στα ποσά αυτά θα πρέπει να προστεθούν άλλες 300 δρχ. για την καθαρίστρια*». Συνεκτιμώντας άλλες πρόσθετες δαπάνες το δημοσίευμα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «*οι υποχρεώσεις των μαθητών φτάνουν τις 800 έως τις 1000 δρχ.*».[1] Ταυτόχρονα υπήρξε και αύξηση των τιμών στα βιβλία του Οργανισμού Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, η οποία δεν έχει συνυπολογιστεί στις παραπάνω δαπάνες. Την ίδια εποχή τα δίδακτρα των ιδιωτικών σχολείων ανέρχονταν στις 400 έως 500 δρχ. μηνιαίως.[2] Είναι προφανές λοιπόν ότι οι μαθητές της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πλήρωναν δίδακτρα στα σχολεία του δημοσίου, έστω και αν αυτά ήταν χαμηλότερα σε σχέση με τα δίδακτρα των ιδιωτικών σχολείων.

Ως προς την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση το δημοσίευμα αναφέρει: «Τ*α δίδακτρα και τα διάφορα τέλη αυξάνονται από 75% έως 200%. Οι νέοι φοιτηταί θα πληρώνουν για την εγγραφή τους 2.000 δρχ. ενώ πέρισυ κατέβαλλαν 1.450*

δρχ. Οι παλαιοί φοιτηταί για να ανανεώσουν τις εγγραφές τους θα χρειαστούν 2.000 δρχ. αντί των περισυνών 1.050 δρχ. Τα τέλη του πτυχίου από 1.270 δρχ. αυξάνονται σε 2.500 δρχ.».[3] Έτσι δικαιολογείται πλήρως ο τίτλος του δημοσιεύματος: «*Με την αύξηση των διδάκτρων η Κυβέρνηση υποχρεώνει τους νέους να μένουν αγράμματοι*». Μέσα σ' αυτό το κλίμα καθιερώθηκε η «δωρεάν παιδεία». Είναι χαρακτηριστικό το ακόλουθο απόσπασμα από την εισηγητική έκθεση του σχετικού νόμου: «*Καταργείται η επιβολή οποιουδήποτε τέλους εις τα δημόσια σχολεία όλων των βαθμίδων και απαγορεύεται πάσα (άμεσος ή έμμεσος) οικονομική επιβάρυνση των μαθητών και φοιτητών δια διδασκαλία, ασκήσεις, εξετάσεις, τίτλους σπουδών, κλπ. Το κράτος επωμίζεται του λοιπού όλας τας δια την δημόσιαν εκπαίδευσιν απαιτουμένας δαπάνας*». Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι η καθιέρωση της δωρεάν παιδείας την περίοδο της εφαρμογής της αποτελούσε θείο δώρο για τις χαμηλότερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις και μέτρο που σε συνδυασμό με άλλα σημεία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, άλλαξε τον εκπαιδευτικό χάρτη της εποχής.

Ως τα κυριότερα σημεία της εκπαιδευτικής εκείνης μεταρρύθμισης που συνέβαλαν στο «άνοιγμα» των πυλών και την επέκταση του εκπαιδευτικού συστήματος, μπορούν να θεωρηθούν επιγραμματικά τα ακόλουθα (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2001α):

- Η ίδρυση πολλών Γυμνασίων σε απομακρυσμένες και άγονες περιοχές.
- Η κατάργηση των εξετάσεων από το Δημοτικό Σχολείο στο Γυμνάσιο, με πρόθεση μελλοντικά να καταστεί το δεύτερο σε σχολείο υποχρεωτικής φοίτησης και να επεκταθεί η εκπαίδευση από έξι σε εννέα έτη.
- Η καθιέρωση του ακαδημαϊκού απολυτηρίου για την εισαγωγή στα ΑΕΙ. Με τον τρόπο αυτό οι εξετάσεις γίνονταν πλέον σε επαρχιακά κέντρα και όχι μόνο στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.
- Αποκέντρωση και επέκταση του πανεπιστημιακού δικτύου με την ίδρυση νέων πανεπιστημίων στα Ιωάννινα και την Πάτρα και με προοπτική της ίδρυσης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Θράκης, σε πρώτο πλάνο, και την ίδρυση και άλλων ακόμη Πανεπιστημίων, όπως το Αττικό Πανεπιστήμιο στην Αθήνα, το Θεσσαλικό Πανεπιστήμιο στη Λάρισα και την Ιόνιο Ακαδημία στα Επτάνησα.

Πρόκειται για «άνοιγμα» του εκπαιδευτικού συστήματος προς το ευρύ κοινό (Κυρίδης Αργ. 2003). Η πολιτική αυτή είναι πλήρως διαποτισμένη από τις αρχές και τις αντιλήψεις του Κράτους Πρόνοιας. Ο όρος μάλιστα «*ισότητα ευκαιριών*» που αποτελεί βασική επιδίωξη της εκπαιδευτικής του πολιτικής διατυπώνεται για πρώτη φορά στην ελληνική γλώσσα με το κείμενο αυτό, από ό,τι τουλάχιστο μπορέσαμε να διαπιστώσομε (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2001α).

Μολονότι η μεταρρύθμιση αυτή ανακόπηκε βίαια από την Δικτατορία, τα αποτελέσματά της υπήρξαν άμεσα και το εκπαιδευτικό επίπεδο των Ελλήνων ανήλθε με γοργούς ρυθμούς. Η περίοδος εκείνη μάλιστα συνέπεσε με το μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας από αγροτική σε σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία. Μέσα από τον μετασχηματισμό αυτό οι θέσεις στα μεσαία κοινωνικά στρώματα διευρύνθηκαν και οι πτυχιούχοι της τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης είχαν άμεση πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Αυτή η διασύνδεση του εκπαιδευτικού συστήματος με το σύστημα απασχόλησης επιβεβαίωνε την ορθότητα της επένδυσης στις σπουδές και ενίσχυε την ήδη υπάρχουσα τάση των Ελλήνων γονέων προς αυτές. Η διεύρυνση και η εξάπλωση των σπουδών που επήλθε προκύπτει από τον επόμενο πίνακα (Βλ. πίν. 1).

Πίνακας 1
Το εκπαιδευτικό επίπεδο των Ελλήνων στην εξέλιξή του (1961-2001)

	1961		1971		1981		1991		2001	
	α α	%	α α	%	α α	%	α α	%	α α	%
Αγράμματοι	1.222.481	14,6	1.015.180	11,0	706.721	7,3	617.646	6,8	374.192	3,6
Μερικές τάξεις Δ.Σ.	1.996.409	23,8	2.382.884	27,2	11.281.839	13,2	960.720	10,6	647.054	6,3
Δημοτικό Σχολείο	2.981.598	35,5	3.594.648	40,1	3.604.317	37,0	3.583.297	39,6	3.152.144	30,5
Μέση εκπαίδευση	522.382	6,2	800.920	9,1	1.116.633	11,5	1.866.494	20,6	2.306.110	22,3
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	124.068	1,5	210.104	2,4	329.489	3,4	564.011	6,2	858.562	8,3

2. Το φροντιστήριο

Αυτή ακριβώς η άρση των οικονομικών και άλλων ακόμη περιοριστικών φραγμών (κατάργηση των εξετάσεων από το Γυμνάσιο στο Λύκειο, επέκταση του εκπαιδευτικού δικτύου με την ίδρυση νέων Γυμνασίων και Πανεπιστημίων, κλπ.), με άλλα λόγια αυτή η στρατηγική επιλογής για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, στην οποία θα επανέλθω παρακάτω, απελευθέρωσε τον μαθητικό πληθυσμό και τον έστρεψε σε ανώτερες και ανώτατες σπουδές. Παρά την ίδρυση νέων Πανεπιστημίων και τον πολλαπλασιασμό των φοιτητικών θέσεων, παρατηρείται συσσώρευση των υποψηφίων προ των πανεπιστημιακών πυλών και ο ανταγωνισμός αυξάνεται. Αυτός ακριβώς ο ανταγωνισμός αποτε-

λεί τη γενεσιουργό αιτία του φροντιστηρίου. Για τη διασύνδεση μεταξύ ανταγωνισμού και φροντιστηρίου είναι αποκαλυπτικός ο χρόνος και τα γεγονότα με τα οποία συνδέεται η εμφάνιση του δεύτερου.

Με την ίδρυσή του πρώτου ελληνικού Πανεπιστημίου, του Πανεπιστημίου Αθηνών (1837) δεν υπήρχαν εισαγωγικές εξετάσεις. Έτσι, όταν το έτος 1837 δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως[4] το Β. Δ. «*Περί προσωρινού κανονισμού του εν Αθήναις συστηθησομένου Πανεπιστημίου*», δεν προβλεπόταν κανενός είδους εισαγωγική εξέταση. Σε ό,τι αφορά στην εγγραφή των νέων φοιτητών ο νόμος όριζε απλά: «*Έκαστος μαθητής ιθαγενής χρεωστεί, προ της εισόδου του εις το πανεπιστήμιον, να εμφανίσει το απολυτήριον του από έν των εντός του κράτους γυμνασίων ...*» Η κατοχή λοιπόν του απολυτηρίου εξασφάλιζε το δικαίωμα εγγραφής στο πρώτο Πανεπιστήμιο της χώρας, χωρίς καμιά άλλη εξεταστική διαδικασία (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2001β).

Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι η εν γένει εκπαιδευτική κατάσταση τροφοδοτούσε τη χώρα με μικρό μόνο αριθμό αποφοίτων του Γυμνασίου και το Πανεπιστήμιο για να συγκεντρώσει ικανό αριθμό φοιτητών δεχόταν «*τακτικούς ακροατάς*». Ωστόσο με την είσοδο στην τρίτη δεκαετία του 20ου αιώνα, αρχίζουν να ακούγονται διαμαρτυρίες και να πυκνώνουν οι φωνές που απαιτούσαν τον έλεγχο των εισαγομένων στο Πανεπιστήμιο.

Είναι γνωστό ότι κατά τη δεκαετία 1920-1930 εμφανίζεται έντονη η τάση αστικού εκσυγχρονισμού της εκπαίδευσης, η ολοκλήρωση της οποίας επιχειρείται με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929 και τη δημιουργία παράλληλων σχολικών δικτύων, προκειμένου να αποφευχθεί ο μονόδρομος για το Πανεπιστήμιο. Ο περιορισμός του αριθμού εισακτέων με την καθιέρωση του συστήματος εισαγωγικών εξετάσεων συμπίπτει χρονικά και μπορεί να ερμηνευθεί στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας. Γι' αυτό και σε όλη τη δεκαετία του 1920 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1930 το θέμα παραμένει συνεχώς στην επικαιρότητα. Τα σχετικά νομοθετικά κείμενα πυκνώνουν την εμφάνισή τους ως το 1932, όταν το σύστημα της επιλογής φαίνεται να οριστικοποιείται με τη μετατροπή των εισαγωγικών εξετάσεων σε διαγωνισμό με κλειστό αριθμό εισακτέων (numerus clausus).

Αποφεύγομε να επαναλάβομε εδώ όλες τις νομοθετικές προσπάθειες που έλαβαν χώρα κατά το χρονικό εκείνο διάστημα. Περιοριζόμαστε να τονίσομε ότι το 1932, ψηφίστηκε ο Νόμος *«Περί οργανισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών»*[5], ο οποίος δεν παραλείπει να επαναλάβει την εμμονή του στις εισαγωγικές εξετάσεις[6] και στον «κλειστό αριθμό εισακτέων». Είναι προφανές ότι από τη στιγμή που τίθεται «κλειστός αριθμός εισακτέων» δεν πρόκειται για εισαγωγικές εξετάσεις, αλλά για διαγωνισμό. Πολύ σύντομα ακολούθησε τροποποίηση του νόμου,[7] ο οποίος όμως ως προς το σημείο αυτό παρέμεινε ανέπαφος (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2001β).

Αυτή ακριβώς η θέσπιση του διαγωνισμού των υποψηφίων μπορεί να θεωρηθεί ως η γενεσιουργός αιτία για τη λειτουργία παράλληλων παραεκπαιδευτικών μηχανισμών, των φροντιστηρίων. Με την καθιέρωση δηλαδή του κλειστού αριθμού εισακτέων παρουσιάστηκε προφανώς άνοδος των φροντιστηρίων, με αποτέλεσμα λίγα χρόνια αργότερα, το 1940, να ψηφιστεί ειδικός νόμος[8] για να ρυθμίσει τα της λειτουργίας των φροντιστηρίων και των ιδιαιτέρων μαθημάτων. «*Ως φροντιστήριον λογίζεται η εν ταυτώ χώρω διδασκαλία μαθημάτων εις ομάδα προσώπων πλειώνων των πέντε εν συνόλω ή ασχέτως αριθμού ομάδων εις πλείονα των δέκα προσώπων εν συνόλω καθ' εβδομάδα, προς πλήρωσιν και εμπέδωσιν γνώσεων αναγομένων εις τον κύκλον των μαθημάτων αναγομένων εις τον κύκλον των μαθημάτων της στοιχειώδους, μέσης, ανωτέρας και ανωτάτης εκπαιδεύσεως ή προς εκμάθησιν ξένων γλωσσών κλπ.*»[9]

Υποθέτω ότι η ψήφιση ενός νόμου για τη ρύθμιση των σχετικών θεμάτων δε θα ήταν απαραίτητη αν το φροντιστήριο δεν είχε αρχίσει να παίρνει μεγάλες διαστάσεις (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2001β). Το φροντιστήριο έμελε να εξελιχθεί έκτοτε σε ένα είδος ανεπίσημου, αλλά σοβαρού παράλληλου σχολείου, το οποίο θα παρεμβαίνει ουσιαστικά στη ζωή των μαθητών και ιδιαιτέρως εκείνων που επιλέγουν πανεπιστημιακές σπουδές. Παρ' όλα αυτά, ο παραπάνω νόμος δεν έχει αναθεωρηθεί ποτέ και είναι περίεργο ότι καμιά κυβέρνηση έκτοτε δεν έχει καταπιαστεί με το θέμα.[10] Παράλληλα, παρακολουθεί κανείς ότι όσο σκληρότερος γίνεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των υποψηφίων, τόσο περισσότερο δραστηριοποιούνται και πολλαπλασιάζονται τα φροντιστήρια και η πελατεία τους διευρύνεται.

Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι από τη στιγμή που τα φροντιστήριο ως ενισχυτικός μηχανισμός γενικεύθηκε, αναπτύχθηκε το «ιδιαίτερο». Από τη στιγμή δηλαδή που το φροντιστήριο γενικεύεται, παύει να λειτουργεί διαφοροποιητικά και για να διαφοροποιήσουν βελτιωτικά τη θέση τους, κάποιοι μαθητές προσφεύγουν στο ιδιαίτερο μάθημα, που αναμένεται να πάει με τους δικούς τους ρυθμούς μάθησης και άρα θα αποδώσει περισσότερο.

Φαινόμενο παράλληλο αποτελεί η φοιτητική μετανάστευση, προϊόν κι εκείνη του μαθητικού ανταγωνισμού. Έτσι, όσο περισσότερο περιορίζεται ο «κλειστός αριθμός» εισακτέων τόσο περισσότερο αυξάνεται ο αριθμός των φοιτητών που αναζητούν μια θέση στα Πανεπιστήμια της αλλοδαπής.

Είναι λοιπόν προφανές ότι η κοινή γνώμη έχει συνδέσει την επιτυχία στο Πανεπιστήμιο με την παρακολούθηση των φροντιστηρίων, γι' αυτό και είναι λίγοι οι μαθητές που δεν παρακολουθούν φροντιστήρια ή ιδιαίτερα μαθήματα σήμερα.[11] Όταν μάλιστα οι εξετάσεις δεν αποτελούν ενδολυκειακή υπόθεση, αλλά διενεργούνται μετά από το Λύκειο, το τελευταίο περιέρχεται σε πλήρη ανυποληψία και εκλαμβάνεται από τους μαθητές ως μια απλή τελετουργία, την οποία πρέπει να υποστούν προκειμένου να εξασφαλίσουν το δικαίωμα

συμμετοχής στις Γενικές Εξετάσεις. Το γεγονός αυτό αδικεί το Λύκειο και συμβάλλει στην υποβάθμισή του. Ακραία περίπτωση θεωρώ ότι αποτελούσε το σύστημα των τεσσάρων μαθημάτων με τις δέσμες. Το Λύκειο είχε εξελιχθεί, όπως έχω γράψει και άλλη φορά, «στο σχολείο των τεσσάρων μαθημάτων, που διδάσκονταν εκτός σχολείου».[12]

Η υποβάθμιση αυτή του Λυκείου οδηγεί μοιραία στην υπονόμευση του ρόλου των καθηγητών, στην εξασθένιση του αυτοσυναισθήματός τους και αυτό επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην εκπλήρωση του ρόλου τους. Πέραν όλων αυτών, το «παράλληλο σχολείο» αντιστρατεύεται την αρχή της «δωρεάν παιδείας» και επιβαρύνει τον οικογενειακό προϋπολογισμό με δυσβάσταχτες δαπάνες, γι' αυτό και κάθε Κυβέρνηση, κάθε Υπουργός Παιδείας φιλοδοξεί να το καταργήσει και εξαγγέλλει μέτρα, τα οποία πολύ σύντομα αποδεικνύονται αναποτελεσματικά και ατελέσφορα.

3. Οι στρατηγικές επιλογής για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Από όσα εκτέθηκαν παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το φροντιστήριο εμφανίζεται με την θέσπιση του «numerus clausus» και την καθιέρωση του διαγωνισμού για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και διογκώνεται με την άρση των εκπαιδευτικών φραγμών και την αύξηση των υποψηφίων για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Αποτελεί λοιπόν δομικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτικού μας συστήματος και προκύπτει ως απόρροια της στρατηγικής που εφαρμόζεται για την επιλογή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Ακριβώς επειδή αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό του εκπαιδευτικού συστήματος δεν είναι εύκολο να εκλείψει, εάν δεν επέλθουν οι ανάλογες δομικές αλλαγές που εν προκειμένω αφορούν στον τρόπο επιλογής για τις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Πιο συγκεκριμένα: Αν αναλύσει κανείς τα διεθνή εκπαιδευτικά δεδομένα διαπιστώνει ότι για την επιλογή στις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες διαμορφώνονται δύο εκπαιδευτικές στρατηγικές: Η **στρατηγική του πρώιμου αποκλεισμού** και η **στρατηγική της ελεύθερης πρόσβασης** (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2008, σελ. 217).

- Η πρώτη προβαίνει σε οργανωτικά εκπαιδευτικά σχήματα, μέσω των οποίων η επιλογή για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αρχίζει πολύ πρώιμα με αποκλεισμό μεγάλης μερίδας του μαθητικού πληθυσμού από την πορεία για το Πανεπιστήμιο. Με βάση τη σχολική τους επίδοση γίνεται δηλαδή από πολύ νωρίς (για το γερμανικό εκπαιδευτικό σύστημα π.χ. γίνεται από την Τετάρτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου) διάκριση

των μαθητών που θα συνεχίσουν στο Πανεπιστήμιο και αυτών που θα αποκλεισθούν από την πορεία αυτή και θα στραφούν υποχρεωτικά προς την τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση. Οι μαθητικοί αυτοί πληθυσμοί εντάσσονται κατόπιν σε διαφορετικά σχολεία ανάλογα με την βαθμολογία τους. Έτσι, από πολύ νωρίς, μειώνεται σημαντικά ο αριθμός των υποψηφίων για το Πανεπιστήμιο, ο ανταγωνισμός ελαχιστοποιείται και δεν προκύπτει έντονη η ανάγκη για το φροντιστήριο. Εννοείται ότι με τον τρόπο αυτόν πλήττονται τα χαμηλότερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα. Όσοι λοιπόν επικαλούνται το γερμανικό ή άλλο εκπαιδευτικό σύστημα ως πρότυπο για την απουσία φροντιστηρίου, θα πρέπει να καταλάβουν ότι με τη στρατηγική επιλογής που ακολουθείται πλήττονται κυρίως τα παιδιά των ασθενέστερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων.

- Σύμφωνα με τη δεύτερη στρατηγική η οποιαδήποτε διάκριση του μαθητικού πληθυσμού και η ταξινόμησή του σε διαφορετικά σχολεία πρέπει να αποφεύγεται όσο τον δυνατόν περισσότερο. Κατά τον ίδιο τρόπο αναβάλλεται συστηματικά η όποια επιλεκτική διαδικασία κατά τη μετάβαση από την μια εκπαιδευτική βαθμίδα στην άλλη και από το ένα σχολείο στο άλλο. Με τον τρόπο αυτό βοηθούνται και διευκολύνονται οι μαθητές από τα χαμηλότερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα να καλύψουν την ενδεχόμενη εξελικτική και πολιτισμική τους υστέρηση, να αναπληρώσουν τα μαθησιακά τους κενά και τις ελλείψεις εκείνες που προκύπτουν από το αποστερημένο συνήθως σε ερεθίσματα οικογενειακό περιβάλλον. Για το σκοπό αυτό προσφέρεται μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις αντισταθμιστική αγωγή και ενισχυτική διδασκαλία με μεθοδικό και συστηματικό τρόπο. Μέσα από την στρατηγική αυτή της απρόσκοπτης μετάβασης ενισχύονται τα παιδιά των χαμηλότερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων, τα οποία με τον τρόπο αυτόν ανέρχονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και αποφοιτούν τελικά από το Λύκειο. Έτσι όμως πολλαπλασιάζονται οι υποψήφιοι, συσσωρεύεται πολύς πληθυσμός προ των πυλών του Πανεπιστημίου και ο ανταγωνισμός αυτός οδηγεί αναπόφευκτα στους ακριβοπληρωμένους παρα-εκπαιδευτικούς μηχανισμούς, τα φροντιστήρια. Αντ' αυτού ωστόσο, η στρατηγική αυτή επιτρέπει σε πολλά παιδιά των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων να εισαχθούν στο πανεπιστήμιο και να ανέλθουν κοινωνικά μέσω της εκπαίδευσης (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2008, σελ. 217).

Στην Ελλάδα δεν εφαρμόστηκε ποτέ η στρατηγική του πρώιμου αποκλεισμού. Πάντα δηλαδή υπήρχε ένα και μόνο σχολείο, το Δημοτικό, και μία και μόνη διέξοδος, το Γυμνάσιο. Βέβαια, για πολλές δεκαετίες η μετάβαση από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο δεν ήταν απρόσκοπτη αφού υπήρχαν οι εισαγωγικές

εξετάσεις. Όμως με αφορμή την μεταρρύθμιση του 1964 ήρθησαν βαθμιαία οι εξεταστικοί φραγμοί τόσο από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο, όσο και από το Γυμνάσιο προς το Λύκειο και καθιερώθηκε με τον τρόπο αυτόν η απρόσκοπτη πρόσβαση. Αυτό, σε συνδυασμό με την «δωρεάν παιδεία» και την εξάπλωση της εκπαίδευσης που επιτεύχθηκε με διάφορα μέτρα, επέφερε τη μεγάλη εκπαιδευτική αλλαγή της χώρας και μαζί της την καθιέρωση του φροντιστηρίου. Μέσα από την παράθεση της μιας και της άλλης στρατηγικής προκύπτουν μερικές βασικές διαπιστώσεις, εξαιρετικά ενδιαφέρουσες για τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής:

1. Διαπιστώνεται κατ' αρχήν ότι η διαφοροποίηση στην εκπαίδευση καθίσταται αναπόφευκτη. Και εκεί δηλαδή όπου δεν υπάρχει η εσωτερική διαφοροποίηση από το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα με τη διάκριση των μαθητών και την ταξινόμησή τους σε διαφορετικά σχολεία, η διαφοροποίηση συνεχίζεται με μια άλλη μορφή εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος. Καθώς δηλαδή δημιουργούνται πλεονάσματα υποψηφίων για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση εμφανίζεται ένας σκληρός ανταγωνισμός, στον οποίο για να επιβιώσει ο υποψήφιος προσφεύγει στη λύση των παρα-εκπαιδευτικών μηχανισμών, δηλαδή στα φροντιστήρια (Πυργιωτάκης, Ι.Ε. 2008, σελ. 217).
2. Το φροντιστήριο λοιπόν δεν προκύπτει ως συνέπεια των ατελειών και των ελλείψεων του Λυκείου ή τουλάχιστον όχι μόνο εξαιτίας αυτών. Όπως φάνηκε από την παραπάνω ανάλυση, η δημιουργία του φροντιστηρίου αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής που ακολουθείται για την επιλογή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, γι' αυτό και οι πιθανότητες να καταργηθεί είναι ελάχιστες ή μηδενικές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που επικυρώνει την άποψή μας αυτή αποτελεί τα εκπαιδευτικό σύστημα της Ιαπωνίας, που στην οργανωτική του δομή είναι ακριβώς ίδιο με το Ελληνικό. Ο αριθμός των ωρών φοίτησης και ο τρόπος της εσωτερικής του λειτουργίας είναι ο πλέον κατάλληλος για το θέμα που μας ενδιαφέρει εδώ. Αυτό εξάλλου το εκπαιδευτικό σύστημα επικαλούνται όλοι οι Υπουργοί Παιδείας του κόσμου, όταν θέλουν να προσθέσουν περισσότερη εργασία στα σχολεία τους και να τα αναβαθμίσουν ποιοτικά. Όμως, στη χώρα αυτή με ένα πολύ καλά οργανωμένο Λύκειο, το yuku όπως ονομάζεται στα ιαπωνικά το φροντιστήριο, βρίσκεται σε μεγαλύτερη ακόμη έξαρση από ό,τι στην Ελλάδα.
3. Το πρόβλημα λοιπόν είναι δομικό και η άρση του μπορεί να συμβεί μόνο με αλλαγή της στρατηγικής επιλογής για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Ωστόσο η αλλαγή στρατηγικής και η εφαρμογή του πρώιμου αποκλεισμού θα πλήξει βαρύτατα τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, στα οποία η πρόσβαση για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση θα μειωθεί δραστικά. Έτσι,

κάθε προσπάθεια για την πολυσυζητημένη κατάργηση των φροντιστηρίων ή θα παραμείνει μάταια και ατελέσφορη ή αν προβεί στην αλλαγή της επιλεκτικής διαδικασίας θα τελεσφορήσει, πλήττοντας όμως τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Έτσι, εν ονόματι της οικονομικής ανακούφισης των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων από το οικονομικό βάρος των φροντιστηρίων θα επέλθει στα στρώματα αυτά ένα άλλο πλήγμα οδυνηρότερο του πρώτου: Θα καταστήσει την πρόσβασή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση πολύ δύσκολη και τα ποσοστά πρόσβασης των στρωμάτων αυτών θα μειωθούν δραστικά.

4. Επίλογος

Το ερώτημα λοιπόν που ανακύπτει στο κλείσιμο της εργασίας αυτής είναι και τι μέλλει γενέσθαι; Δεν υπάρχει καμιά ελπίδα και καμιά δυνατότητα για την Πολιτεία να περιορίσει τουλάχιστον τις δαπάνες των φροντιστηρίων; Μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που ενδιαφέρεται όντως για την ενίσχυση των χαμηλών στρωμάτων έχει κατά την αντίληψή μας δύο δυνατότητες:

1. Να συμβάλει στην σοβαρή εσωτερική αναβάθμιση του Λυκείου, ώστε με την ποιοτική αυτή αναβάθμιση να αυξήσει τις πιθανότητες επιτυχίας για τα παιδιά εκείνα που δεν μπορούν να προσφύγουν στο φροντιστήριο. Στο σημείο αυτό έχει να μιμηθεί μερικά στοιχεία από το φροντιστήριο, όπως τα μικρά τμήματα, τους ειδικευμένους καθηγητές στα επιμέρους αντικείμενα (π.χ. μόνο Γεωμετρία, μόνο Άλγεβρα, κλπ.), πιο ουσιαστικές σχέσεις δασκάλων-μαθητών κλπ.
2. Να δημιουργήσει ενισχυτικά τμήματα μέσα στα ίδια τα σχολεία του δημοσίου, ώστε να μπορούν να προσφεύγουν σε αυτά όσα παιδιά έχουν ανάγκη. Το γεγονός ότι τα μεταλυκειακά τμήματα που εφαρμόστηκαν κάποτε καθώς και η ενισχυτική διδασκαλία που εξακολουθεί να λειτουργεί κατά κάποιον τρόπο δεν απέδωσαν, δεν αποτελεί λόγο να καταργηθούν. Αποτελεί κίνητρο για την αναβάθμισή τους.

Σημειώσεις

[1] Βλ. Πρωτοσέλιδο δημοσίευμα της Εφημερίδας «Αυγή» με τίτλο: «Με την αύξηση των διδάκτρων η Κυβέρνηση υποχρεώνει τους νέους να μένουν αγράμματοι», 4 Αυγούστου 1956.

[2] Βλ. όπ. παρ., σελ. 4.

[3] Βλ. όπ. παρ., σελ. 4.

[4] Β.Δ. «Περί προσωρινού κανονισμού του εν Αθήναις συστηθεισομένου Πανεπιστημίου, Εφημερίς της Κυβερνήσεως αριθ. 16, 14/26 Απριλίου 1837, σελ. 17-21.

[5] Ν.5343 ΦΕΚ 86/23.3.1932.

[6] Ν.5343 ΦΕΚ 86/23.3.1932, άρθρο 11.

[7] Ν. 5583 ΦΕΚ 188/31.8.32.

[8] Αναγκαστιός Νόμος 2545 <περί ιδιωτικών σχολείων φροντιστηρίων και οικοτροφείων» .... 1940. Στο άρθρο 63, παράγραφος 1 δίνεται ο ακούλοθος ορισμός του φροντιστηρίου: Ως φροντιστήριο λογίζεται η εν αυτώ χώρω διδασκαλία μαθημάτων εις ομάδα προσώπων πλειόνων των πέντε εν συνόλω καθ' εβδομάδα, προς πλήρωσιν και εμπέδωσιν γνώσεων αναγομένων εις τον κύκλον των μαθημάτων της στοιχειώδους, μέσης, ανωτέρας και ανωτάτης εκπαιδεύσεως ... εί τρεις το πολύ ώρας ημηρεσίως ως προς τας εκ των αυτών προσώπων αποτελουμένας ομάδας».

[9] Βλ. αναγκαστικός Νόμος της δικτατορίας του Μεταξά 2545/1940.

[10] Η μόνη τροποποίηση του νόμου έγινε πάλι με τον αναγκαστικό νόμο της επόμενης δικτατορίας. Νόμος 284/1968.

[11] Βλ. Μαρία Πολυχρονάκη.

[12] Βλ. άρθρο στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ».

Βιβλιογραφία

Δήμου, Γ. (1996). Φροντιστηριακή δραστηριότητα στην Ελλάδα. Εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου, αυτοέκδοση Ιωάννινα.

Κυρίδης Αργ. (2003). Η ανίσοτητα στην ελληνική εκπαίδευση και η πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο (1955-1985).

Ματθαίου, Δημ. (2007). Τάσεις στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης. Η μεταλλαγή ενός εργαλείου ανάλυσης σε μέσο χειραγώγησης της εκπαιδευτικής πολιτικής. Στο Χαραλάμπους, Δημ. (Επιστ. Επιμέλεια) Μεταπολίτευση και εκπαιδευτική πολιτική: Παρελθόν-παρόν-μέλλον (σ. 301-311 Αθήνα Ελληνικά Γράμματα.

Παπαδάκης Ν. (2004). Η παλίμψηστη εξουσία: Κράτος, πανεπιστήμιο και Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ελλάδα, Αθήνα Guteberg.

Παπαδάκης Ν. (2006). Προς την κοινωνία των δεξιοτήτων; Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα.

Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (1999, 10 έκδ. 2008). Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη, Αθήνα Ελληνικά Γράμματα.

Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2001α). Κράτος Πρόνοιας και Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ελλάδα. Στο Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2007) Εκπαίδευση και πολιτική στην Ελλάδα: Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις (σ. 81-115), Αθήνα 2001.

Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2001β). Το σύστημα μετάβασης από τη Δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Ιστορική αναδρομή και σημερινά προβλήματα ή «αεί τα αυτά επί τοις αυτοίς». Στο Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2001) Εκπαίδευση και πολιτική στην Ελλάδα: Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις (σ. 259-281), Αθήνα 2001.

Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2001γ). Η μετάβαση από την Δευτεροβάθμια στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Συμπόσιο της Συνόδου των Πρυτάνεων των Ελληνικών ΑΕΙ. –Τα πορίσματα του συνεδρίου. Στο Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2001) Εκπαίδευση και πολιτική στην Ελλάδα: Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις (σ. 283-306), Αθήνα.

Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2007). Θετικές πλευρές του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος: η αμφισβήτηση, ο λόγος και ο αντίλογος. Στο Χαραλάμπους, Δημ. (Επιστ. Επιμέλεια) Μεταπολίτευση και εκπαιδευτική πολιτική: Παρελθόν-παρόν-μέλλον. (σ. 81-98) Αθήνα Ελληνικά Γράμματα.